

**CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA BİR SOSYAL HİZMET
KURUMU: TÜRKİYE HİMAYE-İ ETFAL CEMİYETİ**

**A Public Service Institution In The Early Years Of The Republic: Turkish
Children's Protection Society**

Dr. Makbule SARIKAYA*

ÖZET

1921'de Ankara'da kurulan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, yeni yapılanan Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal hizmet anlayışını ve çocuk davasını gerçekleştirmek için, öksüz, yetim ve kimsesiz çocukları himaye eder.

Dönemin zor koşullarına rağmen yurt içi ve yurt dışında hızla teşkilatlanarak şubeler açan Cemiyet, kendisine bağlı çeşitli kurumlara çok sayıda yetim ve kimsesiz çocuğun maddi ve manevi himayesini sağlar. Cemiyet amaçladığı sağlık, eğitim ve kültür hizmetini çocuk ölçeğinde, anne, aile ve halka ulaştırır.

Cemiyet maddi gelir elde etmenin yanında kendi tanıtımını da yapmak amacıyla -özellikle çocuk bayramı ve haftasında- çeşitli sosyo-kültürel etkinlikler düzenler, kapsamlı yayınlar yapar. Uluslar arası organizasyonlara katılır ve çocuk ile ilgili her gelişmeyi yakından takip eder.

ABSTRACT

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (The Turkish Children's Protection Society) established in Ankara in 1921, protects the orphan children in order to handle the child action and comprehension of the social service of the New Turkish Republic and in early Republican.

In spite of the hard situations of the period the Society opened several departments in home and abroad keeps financial and moral protection of a lot of orphan children. It leads mother and public in terms of children about health, education and culture as its first aim.

The Public Institution several socio-cultural activities, comprehensive publications especially in the child festival and its week, makes in the aim of its introduction as well as financial income. In addition this it attends the international organizations and deals with every progresses about children in a very closely.

* Makbule Sarıkaya, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği Bölümü.

Bu gün Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu olarak bilinen ve Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk sosyal hizmet kurumu olan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kuruluş ve gelişim serüveni hayli uzun ve eskidir.

30 Haziran 1921 tarihli Karar Defteri'nin ilk sayfasında Cemiyetin amacı; *"I. Dünya Savaşı ve onu izleyen bir sürü çetin ve acılarıyla dolu savaşların, ülkemizde doğurduğu yıkımlardan olmak üzere, şehit çocukları ile bakım ve korunması millete kalan diğer sıkıntılara ve felaketlere uğramış çocukların, milletçe korunması ve yedirilip içirilmesi ve öteki felaket görmüş çocuklar ve bütün memleket çocuklarının hayatlarının korunması, maneviyatlarının güçlendirilmesi, her birinin hayatla savaşmaya yatkın ve ülkeye faydası olabilecek düzeyde eğitilmesinin sağlanması, araştırılması ve hazırlanması ve geleceğimizin temeli olan, bu günkü ülke çocuklarının bütün şefkatli bir gözle gözetilmesi ve bunun gerçekleştirilmesi..."*¹ şeklinde belirtilmişti.

Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal devlet olarak kamusal yükümlülüğe sahip olduğunun bir göstergesi olan² Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, bütün kurumlarıyla yeniden teşkilatlanan ve yapılanan Türkiye Devleti'nin sosyal hizmetler alanındaki hedef ve faaliyetlerini yerine getirerek, devletin sosyal hizmet anlayış ve uygulamalarını hayata geçirmesine katkıda bulundu.³ 30 Haziran 1921 yılında kurulan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti,⁴ 26 Kasım 1921 tarihinde *"Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, menafii umumiyyeye hadim cemiyetler meyanında ithali kanunen... İcra Vekilleri Heyetince..."*⁵ uygun görülerek

¹ Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Heyet-i İdare Karar Defteri, Ankara, 1921. s. 1.

² Ethem Çengelci, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Ankara, 1998, s. 111.

³ Çengelci, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, s.1 Sosyal devlet: 1924, 1961, 1982 Anayasalarına bakıldığında; 1961 Anayasasının iki dünya savaşı sonrasında, kimsesiz, yetim çocukların ve parçalanmış ailelerin artışı nedeni ile uluslararası bildirgelerinde etkisi ile aile ve çocuk politikalarının temellerini oluşturan hükümler konulan en ileri Anayasal düzenlemedir. 1961 Anayasası, 35. maddesi devleti, ailenin, ananın ve çocuğun korunması için gerekli tedbirleri almak ve bunun için kurumlar kurmakla sorumlu kılar. Çocuğun çalışma yaşamında korunması, ilköğretimin kız ve erkek tüm çocuklara zorunlu olması, eğitimin parasız olması, yoksul öğrencilere burslar verilerek okutulmalarının sağlanması gibi "sosyal adalet" ve "sosyal devlet" kavramlarını yaşama geçiren hükümleri içerir.

⁴ Makbule Sarıkaya, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2005, s.50.

⁵ 26 Teşrinisani /Kasım 337/1921 tarihli Kararname'de bu tasdik şu şekilde belirtilir: *"...Ankara merkezinde teşekkül eden Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetince tasdiki hakkında cemiyet-i mezkure riyaseti tarafından mu'ta takrir ile sebki eden iş'ar üzerine Dahiliye Vekaletinden mevruud ve işbu cemiyetin Menafii umumiyyeye hadim cemiyetler meyanına idhali kanunen nizamnamesinin Şurayı Devletçe tedkik ve tasdike vabeste*

cemiyetin toplumun yararına hizmet eden nitelikte olduğu kabul edildi. Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulduğu ilk zamanlardan itibaren bütün faaliyetlerini nizamname ve tüzükler çerçevesinde sürdürdü. Cemiyet, zaman içinde değişen koşullara göre tüzüğünde yenilemeler ve değişiklikler yaptı.

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kurucuları; İstanbul Mebusu Muhtar Bey, Büyük Millet Meclisi Reis-i Sanisi Raûf Bey, Kozan Mebusu Fevzi Paşa, İstanbul Mebusu Doktor Adnan Bey, Bolu Mebusu Doktor Fuad Bey, İzmir Mebusu Yunus Nadi Bey, Sinop Mebusu Doktor Rıza Nur Bey, Tüccardan Erzurumlu Nafiz Bey, Bayezid Mebusu Doktor Refik Bey, Saruhan Mebusu İbrahim Süreyya Bey, Saruhan Mebusu Necati Bey, Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi Bey ile Heyet-i Merkeziye azaları; Niğde Mebusu Vehbi Bey, Edirne Mebusu Faik Bey, Edirne Mebusu Şeref Bey, Eskişehir Mebusu Eyyüp Sabri Bey, Vasıf Bey, Aydın Mebusu Hoca Esad Efendi, Ertuğrul (Bilecik) Mebusu Hamdi Bey, Canik Mebusu Emin Bey, İzmir Mebusu Enver Bey.⁶ dir. Cemiyetin reisliğine İstanbul Mebusu Muhtar Bey, Katib-i Umumiliğine Bolu Mebusu Dr. Fuad Bey⁷, Muhasipliğe ise Niğde Mebusu Vehbi Bey seçilir.⁸

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Amaçları

“Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisi” başlığını taşıyan, altmış sekiz maddelik ve 30 Haziran 1921 tarihli ilk nizamname-i esasisi'nin birinci maddesini “merkezi Ankara'da olmak üzere Himaye-i Etfal Cemiyeti namıyla bir cemiyet teşkil edilmiştir” bilgisini, Cemiyet maksadını açıklayan ikinci ve üçüncü maddeler:

olup halbuki elyevm Şurayı Devlet teşkilatı mevcut olmadığından iktizasının icra Vekilleri Heyetince Emniyeti Umumiye Müdüriyeti 5595/28095 numaralı tezkire İcra Vekilleri Heyetinin 26.11.37 tarihli içtimasında kıraat olunarak Ankara'da Teşekkülü bildirilen nizamname-i esasisi merbut Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin menafî umumiye hadim cemiyetler adadından olduğu anlaşılmasına mebni tasdiki mevcudiyeti karargir olmuştur.” bks: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi: (B.C.A), Fon kodu: 030. 13. 01. 02 Kutu: 33 Dosya No:1. Evrak No:2, Karamame no: 1223, (tarih, 26 Teşrin-i sani/Kasım 337/1921)

⁶ Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, 30 Haziran 337. (her sayfada bir kurucunun fotoğraf ve ismi yer almaktadır.) cemiyetin Heyet-i Merkeziyesini 18 kişi olarak belirten Hakimiyyet-i Milliye gazetesinde Rauf ve Vasıf beylerin adı yer almamakta, Matbuat müdürü umumi Hüseyin Ragıp bey'in ismine yer verilmektedir. Hakimiyyet-i Milliye, “Himaye-i Etfal”, 1 Temmuz 1921, no: 224, s. 1.

⁷ Cemiyet kurulurken, cemiyetin Katib-i Umumi olan Dr. Fuad Bey, 1924-1950 arasında Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyetinin başkanlığını yapacaktır.

⁸ Hakimiyyet-i Milliye, “Himaye-i Etfal”, 1 Temmuz 1921, no: 224, s. 1.

“Madde 2- Cemiyet evvela şehit çocuklarıyla, saniyen harp malullerinin ve harp felaketzedelerinin çocuklarıyla iştigal eder.”

“Madde 3- Cemiyet, bunun haricinde alelumum etfalin himayesine ait hususat ile meşgul olur.”⁹ Şeklinde ifade edildikten sonra çocuk ve onu ilgilendiren birçok konuda cemiyetin ne gibi işlerle meşgul olacağına dair birçok alt maddelere yer verilir.¹⁰

Cemiyet, amaçlarını gerçekleştirebilmek için anne ve çocuğa yönelik kapsamlı bu görevleri 1925 tarihli Nizamnamenin 2.maddesinde şu şekilde belirtir:

- Çocuk dispanserleri kurmak,
- Misafirhaneler ve yetim yuvaları kurmak,
- Muakkam süt dağıtma yerleri oluşturmak,
- Fakir ve hasta çocukların tedavilerine yardım,
- Fakir çocuklara gıda ve malzeme vermek suretiyle yardım,
- Fakir okul çocuklarına gıda ve kırtasiye malzemesi vermek suretiyle yardım,
- Ücretsiz veya iaşesi (geçindirilme) ücreti cemiyet tarafından karşılanmak üzere çocukların aileler nezdine verilerek bunların durumlarının kontrol edilmesi sağlamak,
- İş görecekt yaş ve yapıda olan çocuklara iş bulunması,
- Çocukların dairelerde ve muhakemelerde hukuklarının korunmasını sağlamak ve velisiz ve vasisiz çocukların kanuni temsilciliğini almak ve kanun dairesinde çocukların hak ve menfaatlerinin korunmasını üstlenmek,
- Çocuklara ait kütüphaneler kurmak,
- Çocuklar için örnek çalışma yerleri kurmak,
- Doğumlarda müracaat edenlere yardım,
- Çocuklara ait adli, tıbbi, terbiyevi birçok hususta müracaat edeceklere, bilgi verilmesi,

⁹ Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, 30 Haziran 337,s.3-4.

¹⁰ Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, 30 Haziran 337,s. 4-9.

- Çocukları sağlıklı bir tarzda eğlendirmek için oyun meydanları ve oyun bahçeleri oluşturulması.¹¹

Modern bir sosyal hizmet fikriyle 30 Haziran 1921 yılında hizmete başlayan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, yurt içinde ve yurt dışında hızla teşkilatlanmak üzere şubeler açtı.¹² Merkezi Ankara’da olan, yurt içinde ve yurt dışında örgüt kurabilme hakkına sahip Cemiyet, ticaret ve siyasetle uğraşmamakla birlikte, kendisine gelir getirmesi amacıyla bazı işletmeleri kurma ve işletme hakkına sahipti.¹³

Cemiyet, Cumhuriyet’in ilk yıllarında şehit çocuklarının (evlad-ı şüheda) sayısının on dört binden fazla olduğu¹⁴ bir ortamda, cepheden ve cephe gerilerinden toplanıp kabile kabile Ankara’ya gönderilen kimsesiz çocukların himayesiyle işe başladı. Şehit evlatlarını himaye eden Himaye-i Etfal Cemiyeti, cephelerden ve cephe gerisinden vatanın yetimlerini topladığını ve bütün imkanlarını onlara seferber ettiğini birçok belge de ifade etmektedir.¹⁵

Bunları yaş, tahsil ve kabiliyet derecelerine göre, sanat okullarına, yatılı okullara, çırak olarak iş yerlerine, ticaret ve ziraat okullarına ya da darüleytamlara gönderip, aileler yanına geçici evlatlık yerleştirip, hatta birçoğunu askeri okullara yerleştirerek şehit yetimlerini babaları gibi asker yetiştirmeyi başarmıştır.* Hastalarını tedavi ve pek küçük yaşta olanlarını bizzat himaye etmektedir. Böylece Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey’in de dediği gibi; *“Büyük milletimizin ve aziz yurdumuzun her ikbalini yarın evlerimizin bu günkü başlıca saadetini teşkil eden Türk çocuklarının itina ve kudretlerine bırakacağımızı düşündükçe onların iyi, kuvvetli ve kabiliyetli yetişmesi için yapılan her teşebbüsü en derin minnet ve hürmetle alkışlamamak kabil midir? Bu itibarla çalışmasını çocuk mevhumuna ve ehemmiyetine memleketimizde silinmez ve sönmez bir alaka uyandırmaya vakfeden muhterem Türkiye Himaye-i Etfal*

¹¹ Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, 1925, s.4-5.

¹² Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamnamesi, Ankara, 1925, s.11.

¹³ Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamnamesi, Ankara, 1925, s.22.

¹⁴ “Himaye Edilen Etfalin Esnanı Hakkında Rapor” Birinci Milli Türk Tıp Kongresi, 1-3 Eylül 1925, s.184-185.

¹⁵ B.C.A. Fon kodu: 030.18.01. Kutu: 06. Dosya No: 41 Evrak No:09 (tarih: 21.12.337)

* Bulunduğu yerde sahipsizliğinden dolayı horlanıp bakımsız kalan bir şehit çocuğunun Ankara’da Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti’ne getirilerek himaye edilmesi ve şehit yavrusu olmaktan dolayı duyduğu gururunun anlatıldığı, bu çocuğun sonraki yıllarda Askeri Kuleli Lisesine yerleştirilerek babası gibi asker olacağını belirtildiği anı, aynı zamanda cemiyetin “Şehit yetiminin himayesi” bilincini topluma çok olumlu şekilde benimsettiğinin de bir örneğidir. Bkz. “Küçük Hikaye”, Gürbüz Türk Çocuğu, XII, (Eylül 1927). s. 30.

*Cemiyeti...*¹⁶ çalışmalarını sürdürdü. Cemiyet kurduğu kurumlar ile ihtiyaç içinde olan çocuklara maddi ve manevi yardımlar yaparak sadece on yıl içinde altı yüz binden fazla çocuğa hizmet götürdü.¹⁷

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti bütün merkez ve şubelerinde, kimsesiz ve yetim çocukları himaye etmekle birlikte; gerek maddi gerek sıhhi ve gerekse kültürel konularda ihtiyacı olan çocuk ve ailelere her türlü yardımı yapmak gayretindedir. Nakdi ve aynı yardımların nitelikleri oldukça kapsamlıdır. Bu yardımlar arasında sıcak yemek, süt gibi gıda yardımları; kundak takımı, ayakkabı, elbise gibi giyim yardımlarını; okul malzemesi, kitap kırtasiye gibi yardımların¹⁸ yanında sosyo kültürel ve sıhhi yardımlar da önemlidir. Bu yönüyle Cemiyet'in sağlık yardımları arasında; doğumevleri, muayeneler, diş muayenehanesi, dispanserlerdeki rutin kontroller; çocuk bahçelerindeki eğitim faaliyetleri, çocuk banyo, havuzlarının sürekli kullanabilmesi, seyyar hastabakıcı ve ebelerin evleri ziyaret ile gezici sağlık ve eğitim hizmeti vermesi sayılabilir. Bununla birlikte Cemiyetin sosyal ve kültürel içerikli diğer yardımları arasında; Cemiyetin bir çok kurumunda anne ve anne adaylarına fikri ve terbiyevi bilgi verilerek aile eğitimi, doğumevlerinde gebe kadın eğitimi, çocuk bakımı, beslenmesi, pratik bilgiler, hijyen koşulları öğretilmesi¹⁹ sayılabilir. Özellikle çocuk ve bakımına yönelik birçok telif ve tercüme eserinin yayınlanması ve cemiyetin broşür, poster ve dergiler vasıtasıyla birçok konuyu vatandaşlara duyurması onları eğitmesi ve bebek, çocuk, aile, sağlık vb. konular üzerinde etkinliğe sevk etmesi de önemli bir kültürel hizmettir. Bunun yanında 23 Nisan'ın çocuk bayramı olarak kabul edilmesi ile çocuk haftasının bütün yurttaki kutlanması ve çocukların sorunlarının bu hafta boyunca halka duyurulması ve cemiyetin ve devletin çocuk konusundaki faaliyet ve gayelerini anlatma girişimi de önemli çalışmalarından biridir.

Türkiye Himaye-İ Etfal Cemiyetinin Şubeleri

İlk başlarda Ankara'da kurulduğunda; Hakimiyet-i Milliye matbaasının perdesiz bir odasında bir masa ve on kadar sandalyeden ibaret olan eşyası ve yirmi liralık bir bütçesi ile hayli zor şartlar altında çalışmaya başlayan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti,²⁰ ilk aylarında bir binayı kiralayarak, alt katındaki odalarından birini memurları için ayırırken; diğer bir odayı ise hasta çocukları

¹⁶ Çocuk Haftası, II, İstanbul, 1930, s.5.

¹⁷ Çocuk, II, (Şubat 1936), s.10-11.

¹⁸ Gürbüz Türk Çocuğu, XXX, (Mart 1929), s.26.

¹⁹ Örnek, Kabile Rasha, "Yirmi Senelik Ebelik Hayatımda Neler Gördüm", Resimli Ay, IX/ XXI, Teşrin-i evvel 1340/1924, s. 43-46.

²⁰ Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun Küçük Bir Tarihçesi, s. 3-4.

muayene ve tedavi hizmeti vermek için kullanmıştır.²¹ Öncelikle 1923 yılında çocuk koruma teşkilatının oluşturup, kısa sürede tüm yurtda yaygınlaştırılmasıyla²² Cemiyet'in hizmetinden sayısız çocuk yararlandırıldı. Böylece on yıl içinde genel merkezde 139.445, şube merkezlerinde 676.611 olmak üzere 816.056 çocuğa yardım yapıldı.²³

Kısa bir süre içerisinde yüzlerce şubeye ulaşan cemiyetin, tespit edilebildiği kadarıyla, yurt içi ve yurt dışı şubelerinin yıllara göre sayısı şu şekildedir:

Tarih	Dahili şube sayısı	Harici şube sayısı	Toplam şube sayısı
1921	10 ²⁴		10
1922	10		10
1923	68 ²⁵		
1924	138 ²⁶		
1925	218	32	250 ²⁷
1926	318 ²⁸		
1927	318	34	352 ²⁹
1928	433 ³⁰		
1929	441	38	479 ³¹
1930	441	38	479 ³²

²¹ Fuad Umay, Seçmenlerimle Başbaşa, Ankara, 1950, s.29; Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun Küçük Bir Tarihçesi, s. 4.

²² "Çocuk Müesseseleri", Gürbüz Türk Çocuğu, LXXXIII, (I. Teşrin/Ekim 1933), s. 31.

²³ "Çocuk Müesseseleri", Gürbüz Türk Çocuğu, LXXXIII, (I. Teşrin/Ekim 1933), s. 32.

²⁴ "Üç Konferans", Gürbüz Türk Çocuğu, LXXVI, (Şubat 1933), s.18.

²⁵ "Üç Konferans", Gürbüz Türk Çocuğu, LXXVI, (Şubat 1933), s.18.

²⁶ "Üç Konferans", Gürbüz Türk Çocuğu, LXXVI, (Şubat 1933), s.18.

²⁷ Gürbüz Türk Çocuğu, I, (Teşrinievvel/Ekim 1926), s. 19-20.

²⁸ "Üç Konferans", Gürbüz Türk Çocuğu, (LXXVI, Şubat 1933), s.18.

²⁹ "Gürbüz Türk Çocuğu, VIII, (Mayıs 1927), s. 38.

³⁰ Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi On Üçüncü ve On Dördüncü Yıllar İş Raporu, 1934-1935, s. 15.

³¹ Gürbüz Türk Çocuğu, XLV, (Haziran 1930), s. 2.

³² Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Umumi Merkezi, Dokuzuncu ve Onuncu seneler Umumi Kongrasına Takdim Edilen 1930-1931 Seneleri Mesai Raporu, Ankara, 1932, s.9.

-328- M. SARIKAYA: Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti

1931	442	38	480 ³³
1932	442	38	480 ³⁴
1933	447	38	485 ³⁵
1934	554	38	592 ³⁶
1935	574	38	612 ³⁷

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kurulduğu ilk yıllarda Ankara merkezinin yanı sıra Cemiyet'in 1925 tarihli yurt içi şubelerinin 52 vilayet merkezi, 166 merkez şubesinin bulunduğu³⁸ yerler şunlardır: Artvin, Ardahan, Adana, Aksaray, Antalya, Aydın, Edirne, Ordu, Erzincan, Erzurum, Ertuğrul, Ergani, Isparta, Eskişehir, Elaziz (Elazığ), İzmit, Bitlis, Bursa, Burdur, Bozok, Bolu, Biga, Tekirdağ, Tokat, Canik, Çorum, Dersim, Denizli, Diyarbakir, Zonguldak, Sinop, Sivas, Siverek, Saruhan, Trabzon, Kars, Kırklareli, Karesi, Kastamonu, Konya, Kırşehir, Kayseri, Gelibolu, Gümüşhane, Çankırı, Kütahya, Giresun, Rize, Mardin, Mersin, Uşak, İstanbul.³⁹

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulduktan sonra sadece yurt içinde teşkilatlanmamış aynı zamanda yurt dışında da şubeler açmıştır. Cemiyet, nizamnamesinde belirtilen esaslar dahilinde farklı ülkelerdeki Türkler ve Müslümanlar buldukları şehirlerin isimleriyle Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin şubelerini kurdular. Amerika Birleşik Devleti'nin yanı sıra Kıbrıs, Almanya, Avusturya ve Mısır'da şubeler açıldı. 1925 yılında cemiyetin yurtiçi ve yurt dışındaki bütün merkez ve şubelerinin isimlerinin yer aldığı listeden, yurt dışında -25'i Amerika'da⁴⁰ olmak üzere- 32 şubenin açıldığı görülmektedir.⁴¹ Bu şubeler

³³ "Üç Konferans", Gürbüz Türk Çocuğu, LXXVI, (Şubat 1933), s.18.

³⁴ Gürbüz Türk Çocuğu, LXXIV, (Birincikanun/Aralık 1932), s. 3; Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Umumi Merkezi, Dokuzuncu ve Onuncu seneler Umumi Kongrasına Takdim Edilen 1930-1931 Seneleri Mesai Raporu, s. 9.

³⁵ "Çocuk Müesseseleri", Gürbüz Türk Çocuğu, LXXXIII, (I. Teşrin/Ekim 1933), s. 31.

³⁶ "Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Kongresi 13 Haziranda toplandı", Çocuk, VII, (Temmuz 1936), s.8.

³⁷ Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Umumi Merkezi, on yedinci- on sekizinci seneler Umumi Kongrasına Takdim Edilen 1938-1939 Seneleri Mesai Raporu, s. 13.

³⁸ "Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Hülasa-i Mesaisi", Gürbüz Türk Çocuğu,I, (Teşrinievvel/Ekim 1926), s. 19.

³⁹ Sarıkaya, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, s. 74-75.

⁴⁰ 1925 yılında, Amerika'da var olan 25 Himaye-i Etfal Cemiyeti merkezlerinin isimleri şöyledir: Detroit Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
Wokifan Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi

düzenledikleri müsamere, konferans, sergi ve bazı yarışmalar ile cemiyete yüklü miktarda yardım toplamayı ve cemiyeti tanıtmayı başarmaktadırlar.

Türkiye Himaye-İ Etfal Cemiyeti'nin Mali Yapısı

1920'li yılların iktisadi koşullarında Anadolu'da çocuğun durumu dönemin kaynaklarına göre değerlendirildiğinde; Anadolu'da insanlar; *“yiyecek ne bir lokma ekmekleri ve ne de barınacakları bir damları olmayan, ekinleri yanmış, zahireleri çalınmış, ihtiyarlar otlardan ve yapraklardan yatak yapmaya genç kadınlar yıkık duvarlar üzerine dam kurmaya çalışmakta, herkes açıkta, yulgin, harabeler arasında perişan...”*⁴² bir halde *“...savaşlar sırasında çaresiz halk hudutlarda vatanın savunmasıyla meşgul iken, kadın, çocuk ve yaşlılar her türlü eziyet ve cefayı çekmiş, sefaletin son derecesine düşmüş ve bir çokları açlıktan ve hastalıktan ölmüş.”*⁴³ durumdaydı. Memlekette *“...ayakları çıplak küçük*

Buffalo Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
 Philedelphia Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
 Canton Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
 Sacramento Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
 P/butnamontana (?) Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
 Chicago Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
 Türk Giritliler Cemiyeti
 Laval Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
 Waring (Warrington) Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
 Lawrence Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
 Petkiran Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
 Manchester Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
 Clerton Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
 Wooster Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
 Cleveland Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
 Nunavut (?) Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
 New York Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
 Milwaukee Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
 Peabody Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
 Providence Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
 Nashville Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
 Youngstown Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi
 Akron Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi.

Sarıkaya, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, s. 76-77.

⁴¹ “Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Hülasa-i Mesaisi”, Gürbüz Türk Çocuğu, I, (Teşrinievvel/Ekim 1926), s.19-20.

⁴² Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti İcraat Raporu, 23 Nisan 1336- 23 Eylül 1337, s. 45.

⁴³ Cemil (Topuzlu) Paşa, İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım, İstanbul, 2002, 185-186.

*çocuklar yollar içinde yanmış buğday taneleri topluyorlardı... sefalet ve felaket bu zavallılar arasında muhtelif emrazın zuhuriyetine de sebebiyet veriyordu...*⁴⁴ denilmektedir.

Ekonomi, insan gücü, doğum oranı, kaynak kullanımı, dış borçlar, ulaşım, sanayi, tarım, ulusal üretim açısından ülke perişan durumdaydı. Balkan Savaşlarından sonra I. Dünya Savaşı'nda birçok cephede çocuk denecek yaştaki 17-20 yaşındaki gençler ve 45-55 yaşındaki yaşlılardan oluşan orduyuyla düşmana karşı koymaya çalışarak genel direniş gücünü (takat-ı umumisini) yitiren devletin savaş sonrası,⁴⁵ durumuna bakıldığında; ülkedeki erkek nüfusun hızla azaldığı, ailelerin parçalandığı, göçler nedeniyle işsizliğin had safhaya ulaştığı, korunmaya muhtaç çocuklar sorununun büyük boyutlara vardığı görülmektedir. Savaşın olumsuz şartları içinde yaşayan çocuklar, çoğunlukla cephe gerisinde çalışmaktaydı⁴⁶ ve Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kurulduğu yıllardaki Anadolu'da "açlıktan ve soğuktan ağlayan çocuklar pek çok..."⁴⁷ idi.

Böyle bir panoramadan sonra Cemiyetin mali yapısına bakıldığında; yirmi liralık küçük bir bütçesi ile ve kuruluş yıllarındaki kısıt imkanlarıyla işe başlayan Cemiyetin kısa sürede kendi müesseselerini kurmayı ve kendini çalışma amaçları doğrultusunda idare edebilecek güce ulaştırmayı başardığı kolayca anlaşılır. Zira Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisi'nde yer alan ve beş maddede toplanan başlıca kaynakları şunlardır.

- 1- Daimi üye aidatı,
- 2- Devlet yardımı (hükümetin, vakıfların ve bazı belediye dairelerinin verecekleri ödenek),
- 3- Bazı işletme imtiyazları ve gayrimenkul kiralaları, (Cemiyete ait taşınır ve taşınmaz malların gelirleri ve darülmesaiyerinin (İş evleri) gelirleri),
- 4- Düzenlenen etkinlikler (Balolar, sergiler, konferanslar, müsamere, şefkat pazarı, çiçek ve rozet dağıtılması, piyangolar ve bazı yarışlar)

⁴⁴ Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti İcraat Raporu, 23 Nisan 1336- 23 Eylül 1337, s. 37-38.

⁴⁵ Akdes Nimet Kurat, Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerinin Raporları, Ankara, 1966, s. 12.

⁴⁶ Tefvik Sağlam, Büyük Harpte 3. Orduda Sıhhi Hizmet, İstanbul, 1941, s. 1.

⁴⁷ Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti İcraat Raporu, 23 Nisan 1336- 23 Eylül 1337, s. 39.

5- Hayır kurumlarıyla paylaşılan fitre ve kurban derileri gelileri ve halkın bağışları.⁴⁸

Ne var ki, Cemiyet bir hayır kurumu olduğundan büyük ölçüde halkın desteği ile ayakta durmakla birlikte;⁴⁹ aynı zamanda kamu yararına çalışan bir cemiyet olarak kabul edildiğinden dolayı Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, devlet tarafından küçük de olsa bazı yardımlar almaktadır.⁵⁰ Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Umumi kongre raporunun bilanço bölümünde yer alan cemiyetin gelirler kısmındaki başlıklar ışığında ve 1930-1935 yıllarındaki raporların incelenmesi ile cemiyetin gelirlerinde, gelir türleri ve onların ortalama bir oranı şu şekildedir:

- Teberruat (bağış), % 5
- Taahhüdat, %1
- Bina kirası, %24
- Ortak yardımlar, % 30 (azalarak)
- Şefkat pulları, müsamere, lüks telgraf kağıdı, %11
- Mecmua, kitap ve matbuat, % 2
- Süt hasılatı ve bakım gelirleri, % 3
- Şubelerden %10'luk pay, % 1
- Hükümetten yardım, %15

⁴⁸ Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamnamesi, Ankara, 1925, s.21 (Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, Ankara, 337, s. 26. Cemiyetin Varidatı konusu 59. madde de 6 başlık altında şu şekilde yer almakta:

- Azanın tediye-i seneviyelerinden,
 - Hükümetin, evkafın ve devair-i belediyenin verecekleri tahsisattan,
 - Cemiyetin emval ve emlakinin varidatından,
 - Nukud-ı mevcudesinin nemasından,
 - Tertip edeceği sergi, müsamere, tenezzüh konferans, çiçek fûruhtu ve saireden mütevellid hasılatattan,
 - Zekat, teberruat ve ianat ile cihat-ı saireden vuku bulacak hasılatattan ibarettir.
- ⁴⁹ **B.C.A.** Fon kodu: 030.10.0. Kutu: 178. Dosya No: 234 Evrak No:1; **B.C.A.** Fon kodu: 51.0.0. Kutu: 2. Dosya No: 6 Evrak No:20, (Tarih: 8.2.1927); **B.C.A.** Fon kodu: 30.10.0. Kutu: 198. Dosya No: 355 Evrak No:5, (Tarih: 8.10.1922); Gürbüz Türk Çocuğu, XXXI, (Nisan 1929), s.4.
- ⁵⁰ Sosyal Hizmetler Ansiklopedik Sözlük, s. 172. **B.C.A.** Fon kodu: 30.10.0. Kutu: 178. Dosya No: 233 Evrak No:17, (Tarih: 4.3.1933); **B.C.A.** Fon kodu: 30.18.1.2. Kutu: 30. Dosya No: 54 Evrak No:7, (Tarih: 19.7.1932); **B.C.A.** Fon kodu: 30.18.1.2. Kutu: 28. Dosya No: 39 Evrak No:8, (Tarih: 17.5.192)

Madeni ve kağıt rozet, % 2

Banka faizi, % 2

Piyango, % 3

Otomatik makine, % 4⁵¹

Görüldüğü üzere Cemiyetin 1930'lu yıllardaki gelirlerinde en önemli oranı ortak yardımlar ve cemiyetin binalarından elde ettiği gelirler teşkil etmekle birlikte, cemiyetin çeşitli faaliyetlerinden belli oranlarda gelir sağlanmaktadır.

Cemiyetin Mevcutlarının ve üye aidatlarının yanı sıra düzenlediği çeşitli etkinliklerle bir yandan cemiyete maddi kaynaklar yaratılırken bir yandan da Cemiyetin tanıtımı yapılabilmektedir. Bu bağlamda; rozetler, Himaye-i Etfal Kumbaraları, para ile işleyen otomatik makinelerin, kartlar, şefkat fişleri, pullar ve lüks telgraf kağıtları, eşya piyangolarının gelirleri, kitap-mecmua ve neşriyat gelirleri, çeşitli sosyo-kültürel etkinliklerin gelirleri, yapılan çeşitli bağış ve yardımlar sayılabilir. Bunların yanısıra Cemiyete gelir sağlama amacıyla Büyük Millet Meclisi'ne çeşitli kanun teklifleri de sunulmaktaydı.

“Binlerce bebeği emzirip, büyüten, temizleyip giydiren ve okutup hayata hazırlayan cemiyet bir ana şefkati sunmakta”⁵² olan Cemiyet, himayesindeki çocukları hayata atılıp iş sahibi oluncaya kadar takip etmektedir.⁵³ Öyle ki; çocuklar için yuvalar açılması, yoksul çocukların yuvalardan parasız yararlandırılması, çocuk poliklinikleri, hastaneleri, prevantoryum ve sanatoryumlarının açılması, ihtiyacı olan yoksul çocuk ve annelerine parasız ilaç verilmesi, okul çocuklarına kırtasiye, giyim ve beslenme malzemesi dağıtılması, çocuklara çocuk parkları ve bahçeleri kurulması, çocuk kampları ve banyoları tesis edilmesi, çocukların eğitimi ve eğlencesi için kitapevleri ve çocuk tiyatro ve sinemalarının işletilmesi, çocuklar için çalışma atölyeleri ve iş sahaları sağlanması; doğuma müracaat eden annelere ve gebelere sıhhi yardım ve bilgi verilmesi; çocuklara ilişkin adli, tıbbi ve terbiyevi konularda bilgi isteyenlere gerekli desteğin sağlanması hatta gerek kendi bünyesinde yetiştirdiği gerekse gelin olacak fakir kızlara gümrük mallarından gelinlik ve giysi gibi çeyizlik eşya vererek⁵⁴ desteklemesi Cemiyetin doğrudan doğruya çocuklar için düşündüğü ve

⁵¹ Sarıkaya, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, s. 95-96.

⁵² Akçuraoğlu Yusuf, “Ana Cemiyet”, Gürbüz Türk Çocuğu, XXI, Haziran 1928, s. 2.

⁵³ Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Kısa Bir Tarihçesi, s. 22.

⁵⁴ Dr. Fuad Umay'ın kızı Esin Umay ile yapılan söyleşi (23 Haziran 2004) Türk Kadını, II/9, (15 Kasım 1945), s.6. ; Hüsamettin Ünlüoğlu (Yönetmen), “Cumhuriyet Kanat Gerenler” Belgeseli, 1992, 61. Bölüm.; Esin Umay, “Babam Fuad Umay” Bütün Dünya, IV, (Nisan 2005), s.31.

ilk akla gelen önemli çalışmaları arasındadır. Bundan başka çocukların geleceğini garantiye alacak işlere sahip olmalarının sağlanması, barındırdığı çocukların hukuki sorumluluğunu üstlenmesi⁵⁵ de yine tamamıyla çocuklara yönelik hizmetlerdendir. Cemiyetin uzun yıllar reisliğini yapan Dr. Fuad Bey'in de belirttiği gibi; “*çocuğu ana rahminden itibaren korunmasını hedefleyerek birçok kurum vücuda getiren*”⁵⁶ Cemiyetin bu kurumlarının isimleri ve 1933 yılı itibariyle Türkiye genelindeki dağılımları şu şekildedir: **2 Ana Kucağı**, Ankara, Diyarbakır; **8 Gündüz Bakımevi**, Ankara, Balıkesir, Bursa(2), Elazığ, İzmir, Giresun, Adalar; **9 Süt damlası**, Ankara, Denizli, Eskişehir, İstanbul, Tokat, Mersin, Konya, Sivas; **24 Muayenehane**, Ankara(3), Adana, Balıkesir, Denizli, Bolu, Diyarbakır, Bursa, Edirne, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Giresun, Tokat, Mersin, Antalya, Konya, Üsküdar, Zile, Fatih, Kasaba, Bakırköy; **1 Doğumevi**, Bakırköy; **28 Aşhane**; Adana, Balıkesir, Çorum, Eskişehir, Elazığ, Tokat, Mersin, Kars, Muğla, Adalar, Adapazarı, Biga, Erbaa, Ereğli, İnegöl, İnönü, Gelibolu, Hendek, Kalecik, Kadıköy, Karapınar, Uzunköprü, Lapseki, Reşadiye, Zile, Fatih, Ankara, Sivas; **11 Şefkat Yurdu**; Artvin, İzmir, Giresun, Tokat, Kars, Biga, Lapseki, Reşadiye, Ödemiş, Adana, Balıkesir; **3 yetimevi**; Çanakkale, Edirne, Adana; **22 Çocuk Bahçesi**; Ankara, Antalya, Kayseri, Giresun, Niğde, İzmir, Eskişehir, Bolu, Denizli, Çorum, Balıkesir, Konya, Gaziantep(2), Emet, Merzifon, Seydişehir, Malkara, Salihli, Safranbolu; **6 Banyo**; Ankara, Aydın, Adana, Artvin, Balıkesir, Ayancık; **6 Sinema**, Balıkesir, Çorum, denizli, Mersin, Çorlu, Salihli; **1 Okuma odası**, Ödemiş; **Çocuk Bakıcı Mektebi**, Ankara.⁵⁷ Ayrıca ziyaretçi hemşire teşkilatı, çocuk kampları, sıhhi müzeler, iş atölyeleri ve anneler birliği gibi kurumlar da Cemiyetin başarıyla çalışan diğer müesseselerindedir.

Cemiyetin bu kurumları, J. J. Rousseau'nun ifadesiyle insanın ruh ve bedenini aynı anda geliştirilmesi gerektiği⁵⁸ düşüncesiyle hizmet vermekte olup Anadolu'nun hemen hemen her ilinde hizmet verir durumdadır. Ayrıca Beynelmillel Himaye-i Etfal İttihadı'na bir çok ülkenin milli komiteleri tarafından sunulan raporlardaki faaliyetler⁵⁹ ile karşılaştırıldığında Cemiyetin, hem

⁵⁵ Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamnamesi, Ankara, 1927, s. 4-5; Çocuk himayesi hukukuna dair detaylı bilgi için bkz. Hüseyin Sapmazlı, Çocuk Himaye Hakları ve Müesseseleri, Ankara, 1943. s.43.

⁵⁶ Fuad Umay, Hayatım, Ankara, 1961, s. 3.

⁵⁷ Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Umumi Merkezi, on birinci ve on ikinci seneler Umumi Kongrasına Takdim Edilen 1932-1933 Seneleri Mesai Raporu, Ankara, 1933, s. 12.

⁵⁸ J.J. Rousseau Emile yada Çocuk Eğitimi Üzerine, (çev. Mehmet Baştürk-Yavuz Kızılçim), Erzurum, 2000, s. 11.

⁵⁹ “Dünya Himaye-i Etfal Cemiyetlerine Dair Malumat”, Gürbüz Türk Çocuğu, XV, (Kanunuevvel/Aralık 1927), s. 27-32.

faaliyetleri hem de kurumlarıyla evrensel ölçüt ve hedeflere ulaştığı rahatlıkla söylenebilir.

Bu arada uluslararası gelişmeleri yakın takip eden Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti uluslararası düzeyde yapılan birçok toplantı, kongre, sergi ve konferansa katılmakla birlikte birçok uluslararası teşkilatın da aktif üyesidir.⁶⁰ Himaye-i Etfal Cemiyeti'ni ve çocuk davasını ele alan ve cemiyetin katıldığı uluslararası düzeydeki kongre, toplantı ve sergilerden başlıcaları şunlardır:

- New York Himaye-i Etfal Kongresi- 8 Nisan 1339/1923
- Etfale Muavenet Beynelmilel İttihadi 6-8 Ekim 1924 Senesinde Viyana Ve Budapeşte'de İnikad Eden Çocuk Kongresi
- Amerika'da Açılacak İçtimai Sıhhi Çocuk Kongresi - Mayıs 1925
- Cemiyeti Akvam Kadın Ticareti Ve Himaye-i Etfal İstişari Komisyonu Beynelmilel Mesai İdarehanesinden Muhacirlerle İlgili Rapor - Haziran 1925
- Fransa'da Himaye-i Etfal Kongresi- 2-5 Haziran 1927
- Beynelmilel Himaye-i Etfal İttihadı'nın 8. İçtimai Umumisininin Raporu-1927
- Brüksel Çocuk Sergisi 30 Haziran 1928 ve 21 Eylül 1928
- Pedagoji Teşekkülleri Cihan Federasyonu Kongresi (27 Temmuz-4 Ağustos 1929)
- Danimarka'da Beynelmilel Çocuk Kongresi- Eylül 1929
- Amerika'da Toplanan Çocuk Himaye Ve Yardım Konferansı -1931
- Paris'te Toplanan Milletler Arası Çocuk Himayesi Kongresi (13 Haziran 1933)
- Atina'da Toplanan Balkan Çocuk Esirgeme Kongresi -Mart 1936⁶¹

Sonuç olarak; Savaş sonrasında; ekonomik, sosyal ve kültürel yetersizlikleri olan, nüfusu azalmış, ulaşım eğitim ve tarım imkanları kıt; salgın hastalık ve çocuk ölümlerinin önüne geçilemeyen 1920'li yılların Türkiye'sinde bir sosyal hizmet kurumu hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Elbette geleceğin büyük umutları olarak düşünülen çocuk da, batılı normlarda yeniden

⁶⁰ Kathryn Libal, "The Children's Protection Society; Nationalizing Child Welfare In Early Republican Turkey", *New Perspectives on Turkey*, Fall XXIII, (2000), s.56.

⁶¹ Sarıkaya, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, s. 274-275.

yapılandırılan bireylerden kurulacak bir toplum için temel başlangıç noktası olarak seçilmektedir. Bu yönüyle Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, eldeki mevcut çocukları yaşatmak, eğitmek ve onları üretken hale getirmek üzere yeni neslin yetişmesi yolunda çaba göstermiştir. Böylece Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, toplumu büyük bir okula dönüştürerek; yeni devletin normlarını benimseyen ve bu normları koruyacak bireylere sosyal hizmet sunmayı büyük bir ödev olarak bildi. Bu bağlamda modernleşme sürecine giren 1920'lerin Türkiye'sinde ilk sosyal hizmet kurumu olarak karşımıza çıkan Cemiyet, benimsediği “çocuk davası” ile; ülkesini seven, sağlıklı, zeki, zinde ve kültürlü; Cumhuriyet'in “Gürbüz Türk Çocuğu”nun yetiştirilmesini ve aynı zamanda, bu çocuğu yetiştirecek ve Cumhuriyet'in modern kadın modeline uygun batılı ve aydın anne tipinin de oluşturulmasında etkin bir rol oynadı. Bu açıdan bakıldığında; sinema filmi göstermek, broşürler dağıtmak, renkli afişler ve resimler hazırlamak, konferanslar ve radyo konuşmaları düzenlemek, bayram ve törenlerde cemiyete yönelik programlar hazırlamak, dönemin yaygın uygulamalarından biri olan balo, müsamere, piyango ve yarışlar düzenlemek, cemiyet adına posta, telgraf, kurutma kartları ve pullar hazırlamak, çocuk, anne ve ebeveyne yönelik dergi ve kitap yayınlamak ve açtığı kurumlarda bilgilendirme, bakım ve tedavi hizmeti vermek Cemiyet'in temel işlevleri arasında yer almaktadır. Öte yandan yurt dışında sergi, kongre ve konferanslara katılarak hem gelişmeleri takip etmekte hem de cemiyetin hedef ve hizmetlerinin güncellenmesini ve çağdaş normlarda tutulmasına çalışmaktadır.

1920'li yılların iktisadi zorluklarına rağmen Cemiyet; üye aidatları, rozet, kart, şefkat fişi, eşya piyangoları ve neşriyat gelirleri, halkın yardım ve bağışlarıyla yaşarken; kısa sürede şube sayısını ve üye sayısını arttırmıştır. Türkiye'de ilk defa çocuk siyasetinin kurulmasını sağlayan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, devlete çocuk konusunda yardımcı olmakla birlikte, sağlık, eğitim ve kültür hizmetiyle sosyal hizmet ve sosyal dayanışma anlayış ve uygulamalarını hayata geçirme misyonunu da üstlenmiştir. Ve Cemiyet, Mustafa Kemal Atatürk'ün 1 Mart 1922 tarihli “*memleketimizin sıhhatini korumak ve takviye etmek, ölümü azaltmak, nüfusu çoğaltmak, bulaşıcı ve salgın hastalıkların tahribine karşı koymak ve bu suretle millet fertlerinin dinç ve çalışmaya kabiliyetli sıhhatli vücutlar halinde yetişmesini temin etmeliyiz.*”⁶² sözüne uygun olarak ülkede gürbüz bir nesil yetiştirmek için çalışmaktadır.

⁶² Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, Ankara, 1973. s. 6.

KAYNAKLAR

- “Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Kongresi 13 Haziranda Toplandı”, Çocuk, VII, (Temmuz 1936), s.8-10.
- “Çocuk Müesseseleri”, Gürbüz Türk Çocuğu, LXXXIII, (I. Teşrin/Ekim 1933), s. 31-32.
- “Dünya Himaye-i Etfal Cemiyetlerine Dair Malumat”, Gürbüz Türk Çocuğu, XV, (Kanunuevvel/Aralık 1927), s. 27-32.
- “Gürbüz Türk Çocuğu, VIII, (Mayıs 1927), s. 38.
- “Himaye Edilen Etfalin Esnanı Hakkında Rapor” Birinci Milli Türk Tıp Kongresi, 1-3 Eylül 1925, Ankara, s.184-193.
- “Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin Hülasa-i Mesaisi”, Gürbüz Türk Çocuğu, I, (Teşrinievvvel/Ekim 1926), s. 19-20.
- “Küçük Hikaye”, Gürbüz Türk Çocuğu, XII, (Eylül 1927). s. 30.
- “Üç Konferans”, Gürbüz Türk Çocuğu, LXXVI, (Şubat 1933), s.16-27.
- Akçuraoğlu Yusuf , “Ana Cemiyet”, Gürbüz Türk Çocuğu, XXI, Haziran 1928, s. 2-3.
- Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, 30 Haziran 337.
- B.C.A.** Fon kodu: 030. 13. 01. 02 Kutu:. 33 Dosya No:1. Evrak No:2, Kararname no: 1223, (tarih, 26 Teşrin-i sani/Kasım 337/1921)
- B.C.A.** Fon kodu: 030.10.0. Kutu: 178. Dosya No: 234 Evrak No:1.
- B.C.A.** Fon kodu: 030.18.01. Kutu: 06. Dosya No: 41 Evrak No:09 (tarih: 21.12.337)
- B.C.A.** Fon kodu: 30.10.0. Kutu: 178. Dosya No: 233 Evrak No:17, (Tarih: 4.3.1933)
- B.C.A.** Fon kodu: 30.10.0. Kutu: 198. Dosya No: 355 Evrak No:5, (Tarih: 8.10.1922)
- B.C.A.** Fon kodu: 30.18.1.2. Kutu: 28. Dosya No: 39 Evrak No:8, (Tarih: 17.5.192)
- B.C.A.** Fon kodu: 30.18.1.2. Kutu: 30. Dosya No: 54 Evrak No:7, (Tarih: 19.7.1932)
- B.C.A.** Fon kodu: 51.0.0. Kutu: 2. Dosya No: 6 Evrak No:20, (Tarih: 8.2.1927)

- Cemil (TOPUZLU) Paşa, İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım, İstanbul, 2002.
- ÇENGELCİ Ethem, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Ankara, 1998.
- Çocuk Haftası, II, İstanbul, 1930, s.5.
- Çocuk, II, (Şubat 1936), s.10-11.
- Dr. Fuad U MAY'ın kızı Esin U MAY ile yapılan söyleşi (23 Haziran 2004)
- Gürbüz Türk Çocuğu, I, (Teşrinievvel/Ekim 1926), s. 19-20.
- Gürbüz Türk Çocuğu, LXXIV, (Birincikanun/Aralık 1932), s. 3.
- Gürbüz Türk Çocuğu, XLV, (Haziran 1930), s. 2.
- Gürbüz Türk Çocuğu, XXX, (Mart 1929), s.26.
- Gürbüz Türk Çocuğu, XXXI, (Nisan 1929), s.4.
- Hakimiyet-i Milliye, "Himaye-i Etfal", 1 Temmuz 1921, no: 224, s. 1.
- J.J. Rousseau Emile yada Çocuk Eğitimi Üzerine, (çev. Mehmet Baştürk-Yavuz Kızılcım), Erzurum, 2000.
- Kabile Rasha, "Yirmi Senelik Ebelik Hayatımda Neler Gördüm", Resimli Ay, IX/ XXI, Teşrin-i evvel 1340/1924, s. 43-46.
- KURAT Akdes Nimet, Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerinin Raporları, Ankara, 1966.
- LİBAL Kathryn, "The Children's Protection Society; Nationalizing Child Welfare In Early Republican Turkey", New Perspectives on Turkey, Fall XXIII, (2000), s.53-78.
- Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti İcraat Raporu, 23 Nisan 1336- 23 Eylül 1337.
- SAĞLAM Tefvik, Büyük Harpte 3. Orduda Sıhhi Hizmet, İstanbul, 1941.
- Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, Ankara, 1973.
- SAPMAZLI Hüseyin, Çocuk Himaye Hakları ve Müesseseleri, Ankara, 1943.
- SARIKAYA Makbule, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2005.
- Sosyal Hizmetler Ansiklopedik Sözlük, Ankara, 1997.
- Türk Kadını, II/9, (15 Kasım 1945), s.6.

-338- M. SARIKAYA: Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti

Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi On Üçüncü ve On Dördüncü Yıllar İş Raporu, Ankara, 1935.

Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Umumi Merkezi, on yedinci- on sekizinci seneler Umumi Kongrasına Takdim Edilen 1938-1939 Seneleri Mesai Raporu, Ankara, 1939.

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Heyet-i İdare Karar Defteri, Ankara, 1921.

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamnamesi, Ankara, 1925.

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Umumi Merkezi, Dokuzuncu ve Onuncu seneler Umumi Kongrasına Takdim Edilen 1930-1931 Seneleri Mesai Raporu, Ankara, 1932.

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Umumi Merkezi, on birinci ve on ikinci seneler Umumi Kongrasına Takdim Edilen 1932-1933 Seneleri Mesai Raporu, Ankara, 1933.

UMAY Esin, "Babam Fuad Umay" Bütün Dünya, IV, (Nisan 2005), s.29-31.

UMAY Fuad, Hayatım, Ankara, 1961.

UMAY Fuad, Seçmenlerimle Başbaşa, Ankara, 1950.

ÜNLÜOĞLU Hüsamettin (Yönetmen), "Cumhuriyet Kanat Gerenler" Belgeseli, 1992, 61. Bölüm.